

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(28-29 квітня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
28-29 квітня 2022 року

Одеса

ФОП Белий А.Є.
2022

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Актуальні проблеми психології особистості :
А 43 **теорія, досвіт, практика :** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2022 р.). / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса :ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-40-4

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Меленчук Н. І. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*
- Кривдик В. Г. – *здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-40-4

© Університет Ушинського, 2022

УДК: 159.9

РИЗИКОВАНІСТЬ У СУПРОВОДІ НАРЦИСИЧНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ

Саннікова О. П.

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Овчарова К. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

В статті презентовано результати дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб, які відрізняються ризикованістю (схильністю до ризику). Розглядаються особливості деяких небажаних соціальних проявів, що відносяться до нарцисичних тенденцій, до крайніх (субклінічних) варіантів «норми».

Схильність до ризику (ризикованість) розглядається як характеристика особистості, яка проявляється не тільки в умовах невизначеності, в екстремальних умовах, що впливає на успішність і процес діяльності, а й в інших, неемоціогенних ситуаціях, якщо людина спрямована на пошук ризику, прагне ризикувати й переживати відчуття ризику (Саннікова, 2003). Схильність і готовність до ризику можна трактувати як досить стійкі характеристики (властивості) особистості. Саме ризикованість (ризик-риси) як стійка схильність особистості до переживання ризику обрана нами як підґрунтя задля пошуку індивідуально-типових особливостей *нарцисизму*.

Відомо, «Вільний індивідуалізм», що став популярним останні роки у суспільстві, не тільки призводить до порушень спілкування, порушень міжособистісних відносин, впливає на успішність діяльності, а й сприяє розвитку особистісної організації як нарцисичної. Саме тому актуальним стає теоретико-методологічне обґрунтування проблеми нарцисизма, вивчення його психологічних виявів, індивідуальних варіацій ознак цього феномену (Саннікова, 2021). Важливо відзначити, що психоаналітичну концепцію

нарцисизма запропонував З. Фрейд ще в 1914 р. Нарцисизм він розумів, як концентрацію інтересу людини винятково на собі. Це специфічний стан З. Фрейд розглядав і як особистісний, і як клінічний феномен. Пізніше цей феномен уточнюється й визначається і як деякий стійкий тривалий **стан**, що виник на основі викривлення способів регуляції уявлень особистості про себе, і як **особистісна риса**, яка характеризується, у першу чергу, «демонстрацією грандіозності» (Лісовенко, 2016). У психології індивідуальних відмінностей нарцисизм («неклінічний нарцисизм») розглядається як стабільна риса особистості, що варіює в межах норми, що й впливає на особливості міжособистісних відносин і успішність діяльності

Відповідно до сучасних психоаналітичних уявлень система нарцисичної регуляції особистості є самостійною й важливою для психічного здоров'я. Нарцисична регуляція розуміється як підтримка афективної рівноваги відносно почуттів внутрішньої стабільності, власної цінності, упевненості в собі й гарного самопочуття, тобто відносно почуття самого себе, або власного Self. Регуляція Self-Системи здійснюється за різними напрямками. Одне із цільових напрямків – це задоволення потреби в освоєнні нових можливостей, у нових формах почуттів, переживань, подій, думок; задоволення потреби в нових формах і способах самовираження й визнання. Процеси регуляції випливають з двох протилежних принципів. Один націлений на досягнення вільного від напруги стану спокою, інший – це прагнення відійти від рівноваги. У другому випадку здійснюється пошук нового досвіду за рахунок дотику до таємничості, до переживання несподіванок, пошуку сенсорно-афективної стимуляції тощо. Саме цей процес нарцисичної регуляції додержуються принципу занепокоєння й прагнення від рівноваги до нерівноваги (Sannikova, 2017).

Спираючись на сказане вище, ми припустили, що комбінація нарцисичних рис в осіб, схильних до переживання ризику буде відрізнятися від «неризикованих» особистостей.

У літературі є інформація про пошук індивідуальних відмінностей у проявах нарцисизма (Саннікова, Децик, 2018); вивчається зв'язок нарцисизма із труднощами ідентифікації емоцій, з низькою емпатією; з виразною демонстративністю,

упевненістю в перевазі над оточуючими, потребою завжди перебувати в центрі уваги (Morf & Rhodewalt, 2009); у зв'язку з авантюрністю як рисою особистості (Меленчук, 2015; Меленчук, Беленцова 2019); з самоприйняттям (Гордієнко, 2017); з емоційною сферою особистості (Deneke F.-W., B. Hilgenstock, 1989; Henseler H., 2000), зокрема з емоційністю як стійкою схильністю особистості до переживань емоцій певної домінуючої модальності (емоційної диспозиції) (Саннікова, 2017, 2021).

Отже, мета статті – виклад та обговорення результатів дослідження індивідуально-психологічних особливостей неклінічного нарцисизма в осіб, котрі різняться за схильністю до ризику.

Статистична обробка даних проводилась з використанням комп'ютерної програми SPSS 21.0 for Windows 10. Використовувались кількісний (кореляційний, t-критерій Ст'юдента) та якісний (метод «асів» і метод «профілів») аналізи даних.

Діагностика ризик-риси здійснювалася за допомогою Тест-опитувальника якісних показників схильності до ризику (ризик-риси, диспозиції) О.П. Саннікової, С.В. Бикової (2008). Особливістю цієї методики є достатня надійність та валідність, легкість у використанні та отримання результату, який діагностує емоційний, когнітивний, дієвий і контрольно-регулятивний компоненти схильності до ризику.

Риси нарцисичної спрямованості вивчалися за допомогою Нарцисичного опитувальник особистості, NPI-40. Нарцисичний опитувальник особистості NPI-40 (Narcissistic Personality Inventory, NPI-40) був розроблений для виміру нарцисизму як властивості особистості задля соціально-психологічних досліджень.

В таблиці 1 представлено значущі взаємозв'язки між показниками схильності до ризику та нарцисизму. Аналіз табл. 1 свідчить про наявність лише додатних кореляційних зв'язків між показниками, що вивчаються. Так показник авторитетності (Авт) має додатній зв'язок з такими показниками ризику, як емоційний компонент ризику (ЕКР) на 5% рівні та контрольно-регулятивний компонент (КрКР) на рівні 1%, та з композитною оцінкою схильності до ризику (КОР) на рівні 5%.

Таблиця 1

**Матриця значимих взаємозв'язків між показниками
схильності до ризику та нарцисизму**

Показники нарцисизму	Показники схильності до ризику				
	ЕКР	ККР	ДКР	КрКР	КОР
Авт	412**			328*	335**
Дм	489**	525**		369**	460**
П	448**	453**	296*		425**
Об	321*				
Вл	367**	318*	324*		354**
М	352**	466**	305*		397**
ШН	578**	538**	379**	387**	530**

Примітка: 1) N=43; 2) нулі й коми опущені; 3) позначення «» показує зв'язок на рівні 5% ($\rho \leq 0,05$), позначення «**» – на рівні 1% ($\rho \leq 0,01$); 4) умовні позначення показників за методикою «Нарцисичний опитувальник особистості (NPI-40)»: Авт – Авторитетність, Дм – Демонстративність, П – Перевага, Об – Обраність, Вл – Використання людей, Спт – Самодостатність, М – Марнославство, ШН – Шкала нарцисизму; 5) умовні позначення показників за методикою «Схильність до ризику»: ЕКР – Емоційний компонент, ККР – Когнітивний компонент, ДКР – Дійовий компонент, КрКР – Контрольно-регулятивний компонент, КОР – Композитна оцінка схильності до ризику.*

Аналіз табл. 1 показав, що показник демонстративність (Дм) корелює додатно з емоційним компонентом ризику (ЕКР) на рівні 5%. Показник демонстративності також має кореляційні зв'язки на рівні 5% з когнітивним компонентом (ККР), з контрольним регулятивним компонентом (КрКР), та з композитною оцінкою схильності до ризику. Показник перевага (П) значущі додатно пов'язаний з такими показниками, як: Емоційний компонент (ЕКР), Когнітивний компонент (ККР), Композитна оцінка схильності до ризику (КОР), корелює додатно на рівні 5%, а з дійовим компонентом (ДКР) на рівні 1%. Далі встановлено, що

обраність (Об) корелює лише з одним показником, це додатна кореляція з емоційним компонентом (ЕКР) на рівні 1%. Наступний показник використання людей (ВЛ), при аналізі таблиці, виявлено, що даний показник корелює додатно з показниками схильності до ризику, такими як, когнітивний компонент (ККР), дійовий компонент (ДКР) на рівні 1%, а з показниками емоційного компоненту (ЕКР), та композитної оцінки схильності до ризику (КОР) на рівні 5%. Розглянувши додатну кореляцію показника марнославства (М), можна стверджувати, що з емоційним компонентом (ЕКР), когнітивним компонентом (ККР) та композитною оцінкою схильності до ризику (КОР) цей показник корелює на рівні 5%, а от з дійовим компонентом (ДКР) на рівні 1%. Цікаво було розглянути шкалу нарцисизму (ШН), та її кореляцію. Так ми бачимо, що шкала нарцисизму (ШН) корелює в усіма показниками схильності до ризику додатно й на рівні 5%, це показники емоційного компоненту (ЕКР), когнітивного компоненту (ККР), дійового компоненту (ДКР), контрольного регулятивного компоненту (КрКР), та композитної оцінки схильності до ризику (КОР).

Таким чином, завдяки кореляційному аналізу, емпірично доведено взаємозв'язок між показниками схильності до ризику, та показниками нарцисизму. Схильність до ризику найбільше пов'язана з такими показниками як демонстративність, перевага, використання людей, марнославство, та загалом з шкалою нарцисизму.

Особливості нарцисизму ризикованих і неризикованих осіб виявлялися за допомогою методу асів і профілів, представлених на рис. 1. На осі ОХ відзначені показники нарцисизма, на осі ОУ їх значення, виражені в балах.

Аналізуючи рисунок 1 слід відмітити, що вкрай високих і вкрай низьких значень показників нарцисизму по жодному профілю не виявлено. Як зазначено дослідниками цього феномену, це може свідчити про відсутність у представників цієї вибірки нарцисичної патології. На графіку можемо спостерігати особливості нарцисизму у осіб схильних, та не схильних до ризику. Серед всіх показників нарцисизму, отриманих в результаті дослідження у ризикованих осіб, домінують: авторитетність (Авт), демонстративність (Дм), марнославство (Мс). Такі результати можна пояснити тим,

що це спортсмени, високого рівня в індивідуальному виді спорту, який базується на ризику. Отже, ризикованим особам більш властиві прояви нарцисизму, ніж особам не схильним до ризику.

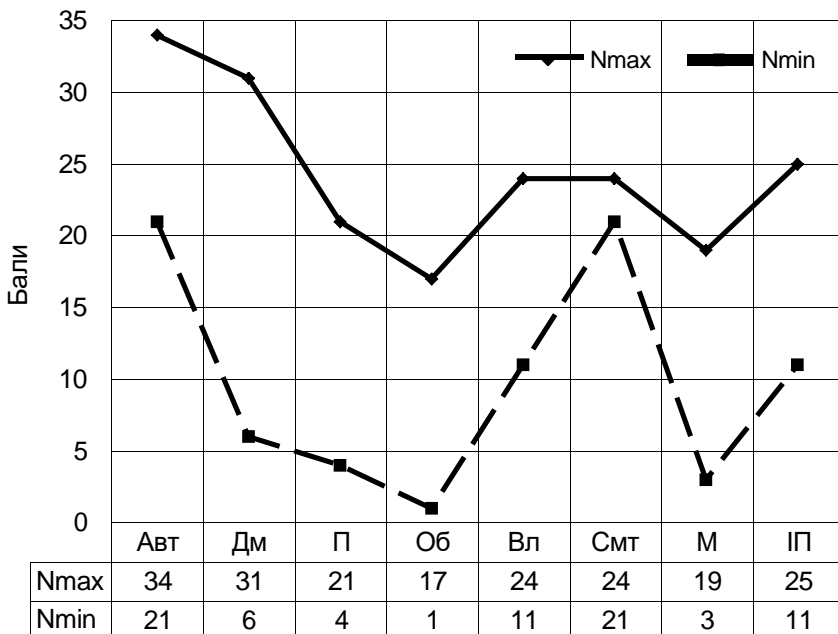

Рис. 1. Профілі нарцисизму (за результатами «Нарцисичного опитувальника особистості» (Narcissistic Personality Inventory, NPI-40) представників обраних груп.

Примітка. 1) групи: *Rmax* ($N=7$) – представники з високими значеннями загального показника схильності до ризику, *Rmin* ($N=7$) – особи з низькими значенням показника ризик-риску; 2) позначення показників нарцисизму за означеною методикою: Авт – Авторитетність, Дм – Демонстративність, П – Перевага, Об – Обраність, ВЛ – Використання людей, СМд – Самодостатність, Мс – Марнославство, ШН – інтегральний показник – шкала нарцисизму.

Аналізуючи рисунок 1 слід відмітити, що вкрай високих і вкрай низьких значень показників нарцисизму по жодному профілю не виявлено. Як зазначено дослідниками цього феномену, це може свідчити про відсутність у представників

цієї вибірки нарцисичної патології. На графіку можемо спостерігати особливості нарцисизму у осіб схильних, та не схильних до ризику. Серед всіх показників нарцисизму, отриманих в результаті дослідження у ризикованих осіб, домінують: авторитетність (Авт), демонстративність (Дм), марнославство (Мс). Такі результати можна пояснити тим, що це спортсмени, високого рівня в індивідуальному виді спорту, який базується на ризику. Отже, ризикованим особам більш властиві прояви нарцисизму, ніж особам не схильним до ризику.

Підтверджено припущення про те, що індивідуальна своєрідність нарцисичних рис у межах психічної норми, варіативність їх індивідуальних композицій (якісно-кількісна комбінація компонентів нарцисизма) зумовлені рівнем схильності особистості до ризику: сполучення нарцисичних рис в осіб, схильних до переживання ризику відрізняється від «неризикованих» особистостей.

Література

1. Бикова С. В. *Схильність до ризику та відповідальність у різних сферах життєдіяльності. Наука і освіта. 2007. № 8-9. С. 12-16.*
2. Гордієнко І. О. *Самоприйняття та нарцисизм: співвідношення показників. Проблеми сучасної психології особистості. Вип. 8: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-26 травня 2017). Одеса : ВМВ, 2017. С. 62-67.*
3. Корнилова Т. В., Корнилов С. А., Чумакова М. А., Талмач М. С. *Методика діагностики личностных черт «Темной триады»: апробация опросника «Темная дюжина». Психологический журнал. 2015. Том 36. № 2. С. 99-112.*
4. Лісовенко А. Ф. *Заздрість та нарцисизм. Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2016. № 2-3. С. 83-90.*
5. Меленчук Н. І. *Нарцисичні прояви авантюристів. Наука і освіта. 2015. № 10. С. 91-97.*
6. Меленчук Н. І., Беленцова О. В. *Нарцисизм як предиктор авантюристів особистості. Проблеми сучасної психології особистості. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (21 березня 2019 р.). Одеса : ВМВ, 2019. С. 113-120.*
7. Саннікова О. П. *Феноменология личности : Избранные психологические труды. Одесса: СМІЛ, 2003. 256 с.*
8. Саннікова О. П., Бикова С. В. *Науково-методичний твір*

«Тест-опросник качественных компонентов склонности к риску (психодиагностическая методика)» : Свідोцтво про реєстрацію авторського права на твір № 24519. Міністерство освіти і науки України. Опубл. 22.05.2008. 26 с.

9. Саннікова О. П., Бикова С. В. Психологічна діагностика стійкої схильності до ризику : апробація оригінальної методики. Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич: Ред. видав. відділ ДДПУ імені І. Франка, 2008. Вип. 19. Психологія. С. 4-15.

10. Саннікова О. П., Децик М. П. Пошук індивідуальних відмінностей у проявах нарцисизма. Проблеми сучасної психології особистості: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. мол. учених та студентів. Вип. 9 (17-18 травня 2018 р.). Одеса : ВМВ, 2018. С. 16-22.

11. Саннікова О. П. Прояви неклінічного нарцисизму: пошук індивідуальних відмінностей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. № 16 (61). С. 87-98.

12. Фрейд З. О введении понятия «нарцисизм». Психология бессознательного. М. : СТД, 2006. С. 39-73.

13. Deneke F.-W., B. Hilgenstock. Das Narzissmusinventar. Bern: Hans Huber, 1989. 84 s. URL: <https://forpsy.ru/works/indeks-funktsionirovaniya-self-sistemyi>.

14. Henseler H. Narzisstische Krisen. Zur Psychodynamik des Selbstmords. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag GmbH, 2000. 208 S. URL: <https://forpsy.ru/works/indeks-funktsionirovaniya-self-sistemyi>.

15. Morf C. C., Rhodewalt F. Die Paradoxa des Narzissmus ein dynamisches selbstregulatorisches Prozessmodell. Narzissmus Grundlagen – Störungsbilder – Therapie. Stuttgart-N.Y. : Schattauer, 2009308-347.

16. Sannikova Olga. Individual-typical variations of narcissism. Наука і освіта. 2017. № 11/CLXIV. С. 179-186.